

Iwona Pomianek, Magdalena Niewęglowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

e-mail: iwona_pomianek@sggw.pl

BARIERY ROZWOJU POZAROLNICZEJ DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ NA OBSZARACH WIEJSKICH W OPINII PRZEDSIĘBIORCÓW I WŁADZ LOKALNYCH POWIATU RADZYŃSKIEGO

BARRIERS TO THE DEVELOPMENT OF NON- -AGRICULTURAL ECONOMIC ACTIVITY IN RURAL AREAS IN THE OPINION OF ENTREPRENEURS AND LOCAL AUTHORITIES FROM RADZYŃSKI POWIAT

DOI: 10.15611/pn.2017.487.22

JEL Classification: H72, L26

Streszczenie: Celem artykułu było wskazanie najważniejszych barier rozwoju przedsiębiorstw na obszarach wiejskich w powiecie radzyńskim (województwo lubelskie). Według badanych przedsiębiorców, głównymi czynnikami hamującymi rozwój były: długi okres oczekiwania na zapłatę, zmienność i zawilość przepisów prawnych oraz brak wystarczających środków finansowych na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej. Wymieniano także skomplikowane procedury administracyjne, trudny dostęp do finansowania zewnętrznego oraz nieuczciwą konkurencję. Władze lokalne natomiast wskazały na pierwszym miejscu na negatywny wpływ ograniczonych publicznych środków finansowych na rozwój przedsiębiorstw, niezrozumiałe i zmienne przepisy prawa oraz brak terenów pod inwestycje. Z badań wynika, że organizowanie i prowadzenie punktów bezpłatnego doradztwa dla lokalnych i potencjalnych przedsiębiorców mogłoby odegrać istotną rolę w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich powiatu radzyńskiego.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, bariery rozwoju, obszary wiejskie, województwo lubelskie.

Summary: The article was aimed to identify the most important barriers to entrepreneurship development in rural areas of the Radzyń county (Lubelskie Voivodeship). According to the surveyed enterprises, the main barriers concerned long waiting period for payment, variability and complexity of legal regulations as well as the lack of sufficient financial resources to start new businesses. Complicated administrative procedures, difficult access to external financing and unfair competition were also mentioned. On the other hand, the local authorities pointed to the negative impact of limited public funding on business development, incomprehensible legislation and the lack of investment areas. The research shows that organizing and running

free-access advisory offices for local and potential entrepreneurs could play an important role in the entrepreneurship development in the rural areas of Radzyński Powiat.

Keywords: entrepreneurship, barriers to development, rural areas, Lubelskie Voivodeship.

1. Wstęp

Małe i średnie przedsiębiorstwa cechuje znaczne zróżnicowanie regionalne. Najczęściej są lokalizowane w sąsiedztwie dużych miast, które zapewniają odpowiednie rynki zbytu, rozwiniętą infrastrukturę techniczną i społeczną, a także dostępność usług specjalistycznych i środków finansowych. Z tego powodu przedsiębiorcy na obszarach wiejskich i zmarginalizowanych napotykają szereg barier.

Głównym czynnikiem ekonomicznym hamującym rozwój przedsiębiorczości w Polsce jest poziom trudności w pozyskiwaniu funduszy. Jak wynika z analizy przeprowadzonej przez H. Waniak-Michalak [2007, s. 26-27], bariera związana ze zdobywaniem przez przedsiębiorstwa środków finansowych wynika przede wszystkim z wysokiej ceny kredytów bankowych, ustalonej przez instytucje finansowe. Do kolejnych przyczyn należą skomplikowane warunki formalne oraz wymagania instytucji finansujących, dotyczące wysokiego zabezpieczenia.

Bariery prawne determinujące rozwój przedsiębiorczości obejmują przede wszystkim proces egzekwowania prawa przez władze krajowe. Za K. Krajewskim [1999] można wskazać, iż do głównych czynników zaliczane są niezrozumiałe procedury rozpoczęcia i prowadzenia własnej działalności gospodarczej, nieznajomość regulacji unijnych oraz brak ochrony własnych dóbr w postaci znaku firmowego.

Kolejną kategorią są bariery wynikające z ograniczonego dostępu do informacji. Związane są one często z nieznajomością przez przedsiębiorców powszechnie dostępnych zawiadomień dotyczących zamówień publicznych, a także programów i projektów wsparcia na poziomie krajowym i unijnym. Przedsiębiorstwa są w niewielkim stopniu zaangażowane w nawiązywanie kontaktów z partnerami zagranicznymi, a tym samym rozszerzanie swojego rynku zbytu oraz eksport towarów i usług [Kaczmarek, Winkiel 2002, s. 12].

Istotne bariery rozwoju przedsiębiorczości wynikają również z braku odpowiedniej wiedzy, umiejętności i zaangażowania samych właścicieli firm. Jak dowodzi A. Sibińska [2001], przedsiębiorcy wykazują niechęć do zatrudniania wyspecjalizowanych pracowników, są negatywnie nastawieni do rynku oraz nowych systemów zarządzania. Czynnikiem hamującym jest także postrzeganie przez przedsiębiorców działalności gospodarczej jako prostego mechanizmu oraz brak myślenia strategicznego, wynikającego często z braku odpowiednich kwalifikacji.

Identyfikacja barier, jakie napotykają przedsiębiorcy na różnych etapach działalności gospodarczej (zakładanie przedsiębiorstwa, prowadzenie działalności, rozwój przedsiębiorstwa), jest istotna z punktu widzenia samych przedsiębiorców,

lecz również władz, zarówno na szczeblu centralnym, jak i szczeblach samorządu lokalnego lub regionalnego. Świadomość istnienia pewnych barier może, a w zasadzie powinna służyć opracowaniu przepisów prawnych łagodzących skutki tych ograniczeń.

2. Cel i metoda

Celem artykułu jest wskazanie najważniejszych barier rozwoju przedsiębiorstw na obszarach wiejskich w powiecie radzyńskim (województwo lubelskie). Jest to powiat charakteryzujący się średnim poziomem przedsiębiorczości na tle pozostałych 19 powiatów ziemskich województwa. Jak wynika z danych Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (BDL GUS), w latach 2004-2016 przeciętna roczna liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności w powiecie wynosiła 590 (średnia dla powiatów ziemskich województwa: 605), a przeciętna roczna liczba podmiotów zarejestrowanych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym była równa 97 (średnia dla powiatów ziemskich województwa: 98). W tym okresie średnia roczna liczba podmiotów nowo zarejestrowanych w REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym wynosiła 88 (średnia dla powiatów ziemskich województwa: 86).

Badanie zostało przeprowadzone w marcu 2017 i objęło wszystkie gminy wiejskie powiatu radzyńskiego: Borki, Czemierniki, Kąkolewnica, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Wołyń. Kwestionariusz ankiety skierowano do władz gmin (7) oraz do 50 przedsiębiorców prywatnych – właścicieli przedsiębiorstw pozarolniczych zlokalizowanych na ww. obszarze. Byli to głównie właściciele firm jednoosobowych (46%) i mikroprzedsiębiorstw (40%). W badanej grupie przedsiębiorstw dominowały podmioty o profilu usługowym (46%), zajmujące się głównie świadczeniami remontowo-budowlanymi, transportowymi, stolarskimi oraz mechanicznymi. Znaczny udział w strukturze miały także firmy wykonujące działalność handlową (28%). Ze względu na charakter wykonywanych działalności, obszar działania większości przedsiębiorstw był stosunkowo niewielki, nie wykraczał bowiem poza rynek lokalny (42%). Obejmował on najczęściej miejscowość lub gminę, w której firmy mają swoją siedzibę. Rynek regionalny obsługiwało ok. 20% badanych firm.

MSP mają z reguły wymiar lokalny i regionalny, są ściśle związane z obszarem, na którym działają. Lokalny rynek jest dla nich podstawowym źródłem zaopatrzenia w zasoby pracy, materiały itp. oraz – dla wielu przedsiębiorstw – podstawowym rynkiem zbytu [Lisowska 2008, s. 35].

3. Bariery rozwoju przedsiębiorczości w opinii właścicieli firm i władz samorządowych

Respondentów zapytano o główne czynniki motywujące ich do prowadzenia działalności gospodarczej. Najczęstszym powodem prowadzenia własnej działalności gospodarczej przez badanych przedsiębiorców, który zadeklarowała ponad połowa respondentów, była chęć osiągnięcia niezależności i samodzielności (54%). Kolejną przyczyną to możliwość wykorzystania zdobytej wiedzy i wykształcenia w praktyce (36%). Równie często przedsiębiorcy kierowali się w swoim wyborze brakiem alternatywnego źródła dochodu oferowanego przez publiczne bądź prywatne zakłady pracy w miejscu zamieszkania (30%), a także chęcią osiągnięcia wyższych zarobków (26%). 11 przedsiębiorców motywowała chęć zaspokojenia potrzeb rynku (22%), a 18% badanych perspektywa kontynuacji tradycji rodzinnej. Respondenci w mniejszym stopniu wskazali na pozostałe motywy, takie jak: stworzenie miejsc pracy dla członków rodziny bądź znajomych (12%), zyskanie szacunku i prestiżu (8%), a także sugerowanie się pozytywnymi doświadczeniami innych przedsiębiorców (6%). Szczegóły przedstawiono na rys. 1.

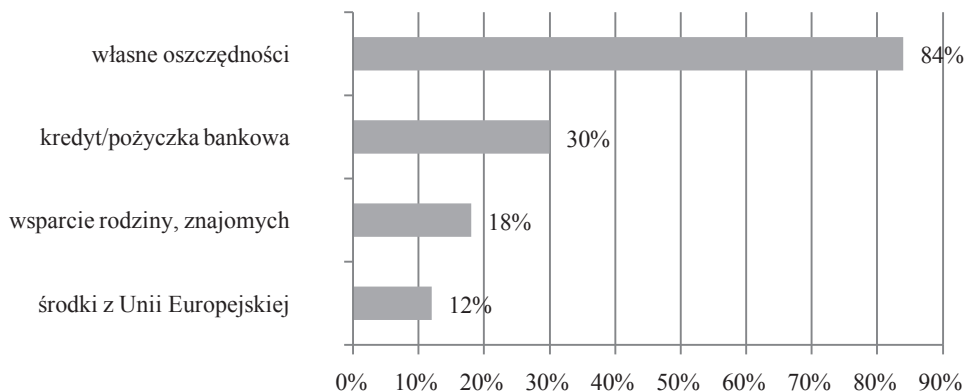

Rys. 1. Motywy prowadzenia własnej działalności gospodarczej (odpowiedzi nie sumują się do 100%)

Źródło: badania własne.

Respondenci pytani o źródło finansowania własnej działalności gospodarczej najczęściej wskazywali na finansowanie wewnętrzne (rys. 2). Największa liczba przedsiębiorców finansowała swoją działalność z własnych oszczędności (84%). Znacznie rzadziej właściciele przedsiębiorstw korzystali ze środków pieniężnych otrzymanych w formie pożyczki od rodziny lub znajomych (18%). Jeżeli chodzi o fi-

nansowanie zewnętrzne w grupie badawczej, jako jedno z głównych źródeł pozyskiwania środków na rozpoczęcie działalności oraz prace inwestycyjne wskazano kredyty i pożyczki bankowe (30%). Jedynie 6 przedsiębiorców skorzystało ze środków unijnych przeznaczonych na rozwój sektora MSP na obszarach wiejskich (12%).

Rys. 2. Źródła finansowania własnej działalności gospodarczej (odpowiedzi nie sumują się do 100%)

Źródło: badania własne.

Zaobserwowano także zależność pomiędzy wielkością zatrudnienia a źródłem finansowania przedsiębiorstwa. Właściciele jednoosobowych działalności gospodarczych zadeklarowali korzystanie z finansowania wewnętrznego w ponad 80% przypadków. Podczas uruchamiania firmy najczęściej angażowali oni własne oszczędności lub pożyczki od rodziny oraz znajomych. Dodatkowo około 57% przedsiębiorców wskazało wyłącznie na finansowanie działalności z własnych oszczędności. Osoby zarządzające firmami jednoosobowymi znacznie rzadziej ubiegały się o udzielenie kredytu czy pożyczki bankowej (13%) oraz otrzymanie środków unijnych (4%).

Struktura źródeł finansowania działalności przez podmioty zatrudniające do 9 pracowników oraz małe przedsiębiorstwa jest bardziej zróżnicowana. Grupy te angażowały wewnętrzne formy finansowania rzadziej niż działalności jednoosobowe. Zdecydowanie częściej korzystały natomiast z finansowania zewnętrznego, którego udział w ich przypadku wyniósł 60%, natomiast w małych firmach 57%. Najbardziej popularnym źródłem pozyskiwania środków w mikrofirmach były kredyty i pożyczki bankowe, z których korzystała aż połowa badanych przedsiębiorców. Kategorią przedsiębiorstw najczęściej włączających środki unijne były firmy zatrudniające od 10 do 49 osób, spośród których około 30% ubiegało się o tego typu finansowanie.

W kolejnej części badania poproszono respondentów o wytypowanie od 1 do 3 spośród listy 12 barier rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich powiatu.

Respondenci dostrzegli więc znacznie więcej barier niż czynników wpływających pozytywnie na funkcjonowanie i wzrost ich działalności gospodarczych.

Rys. 3. Bariery rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich powiatu radzyńskiego w opinii właścicieli przedsiębiorstw (odpowiedzi nie sumują się do 100%)

Źródło: badania własne.

Jak wynika z danych przedstawionych na rysunku 3, za kluczowy czynnik wpływający negatywnie na rozwój przedsiębiorstwa właściciele uznali długi okres oczekiwania na zapłatę (44%). Stanowi on jedną z głównych barier rynkowych,

szczególnie odczuwanych przez mikroprzedsiębiorstwa. Wynik ten jest w pełni uzasadniony, gdyż ponad 60% przedsiębiorstw z sektora MSP w Polsce sygnalizuje problem nieterminowości w spłatach należności finansowych. Długie terminy płatności zmniejszają możliwości inwestycyjne firm, wpływają negatywnie na relacje z nowymi klientami oraz prowadzą do utraty przez nie płynności finansowej [Bielawski 2015].

Jako kolejną bardzo istotną barierę rozwoju wskazano zmienne i niezrozumiałe przepisy prawne (40%). Jednym z głównych problemów jest niejednoznaczność zapisów prawnych, co powoduje znaczne problemy z ich interpretacją i prowadzi do konfliktów z organami skarbowymi. Dotyczy to przede wszystkim przepisów podatkowych, które w opinii właścicieli firm wymagają uproszczenia i ograniczenia formalności z nimi związanych [Wojciuk, Walicka 2011]. Dodatkowe obciążenie stanowi nieelastyczność przepisów dotyczących prawa pracy oraz niestabilność norm z zakresu ochrony środowiska [Czarna lista... 2014].

Prawie 1/3 badanych przedsiębiorców dostrzegła trudności rozwojowe w ograniczonych zasobach środków finansowych na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej (30%). Ze względu na znaczne utrudnienia w pozyskiwaniu środków ze źródeł zewnętrznych, oferowanych przez sektor publiczny, właściciele firm zmuszeni są do korzystania głównie z własnych oszczędności. Podstawową barierę stanowi ograniczenie ich dostępu do wybranych regionów, a także uzależnienie udzielenia od spełniania przez przedsiębiorstwa szczegółowych kryteriów [Matejun 2003, s. 238]. Właściciele firm wskazują również na problemy z pozyskiwaniem kapitałów z sektora komercyjnego. Wysokie oprocentowanie oraz brak dostępu do tanich kredytów stanowi barierę w rozwoju 18% badanych podmiotów.

Najważniejsze czynniki utrudniające procesy innowacyjne to takie czynniki ekonomiczne, jak: brak środków finansowych, zbyt wysokie koszty innowacji i brak zewnętrznych źródeł finansowania – w Polsce wskazuje na nie przeciętnie co druga firma. Szczególnie ważną barierą są one dla MSP z województw warmińsko-mazurskiego i lubelskiego, czyli tych z najuboższych regionów [Zuzek 2008, s. 201].

Znaczna część respondentów jako jeden z głównych czynników hamujących rozwój ich firm zidentyfikowała skomplikowane procedury administracyjne (28%). Ich złożoność utrudnia tworzenie nowych przedsiębiorstw i w dużym stopniu absorbuje czas właścicieli podmiotów gospodarczych. Znaczne natężenie biurokracji jest także czynnikiem zniechęcającym przedsiębiorców do ubiegania się o dofinansowanie z funduszy strukturalnych [Codogni i in. 2014, s. 67]. Zgodnie z raportem Komisji Europejskiej, ponad 70% przedsiębiorców w UE uważa zawłość procedur administracyjnych za główną barierę w rozpoczęciu nowej działalności gospodarczej, a aż połowa z nich spotyka się z trudnościami z uzyskiwaniem informacji dotyczących prowadzenia firmy [Entrepreneurship... 2012, s. 9].

Kolejną barierą utrudniającą rozwój przedsiębiorstw w opinii badanych przedsiębiorców była nieuczciwa konkurencja na rynku lokalnym, czyli tzw. szara strefa (22%). Dotyczy ona zarówno działalności nielegalnej, jak i tej ukrytej, wykonywa-

nej przez oficjalnie zarejestrowane podmioty gospodarcze. Z uwagi na możliwość unikania przez nie opodatkowania, są w stanie oferować bardziej atrakcyjne cenowo produkty i usługi, przez co stają się znacznie bardziej konkurencyjne od przedsiębiorstw funkcjonujących legalnie. Według danych opublikowanych przez GUS, udział gospodarki nieobserwowanej w tworzeniu PKB w ostatnich latach wynosi około 14-15%, z czego największy wkład ma sektor handlowy oraz działalności związane z naprawą pojazdów samochodowych [Fundowicz i in. 2016, s. 6-7,18].

Jako kolejny czynnik wpływający negatywnie na prowadzenie działalności gospodarczej 14% respondentów wymieniło niechętnie postawy społeczne wobec lokalnych przedsiębiorców. W opinii właścicieli lokalnych firm mieszkańcy regionu, w którym funkcjonują, preferują często korzystanie z bardziej kompleksowych usług, oferowanych przez większe, często międzynarodowe podmioty. Taka sama liczba badanych przedsiębiorców zauważyła również problem braku dostępu do terenów, które mogłyby być przeznaczone na rozbudowę już istniejących bądź powstanie nowych inwestycji.

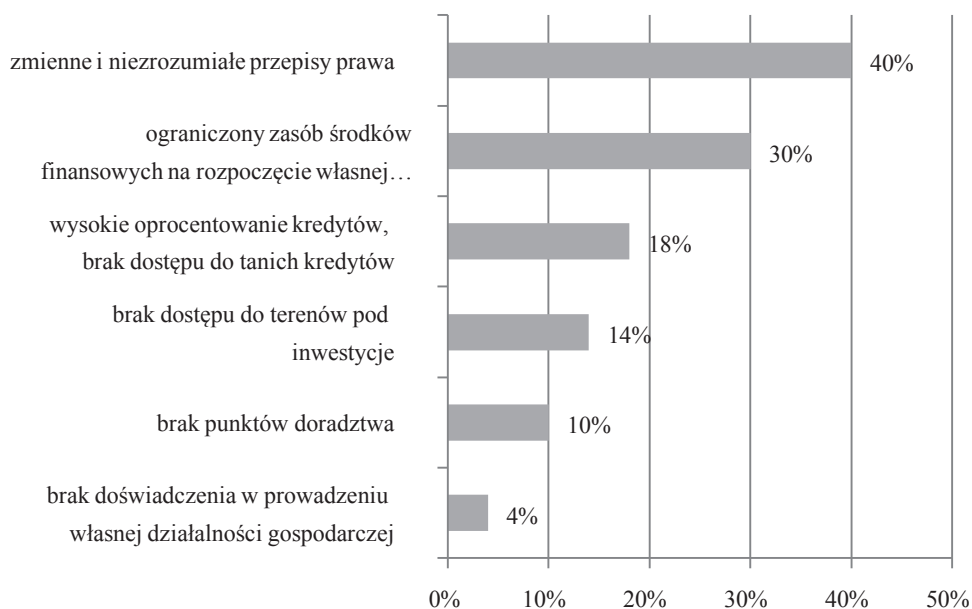
Według badanych przedsiębiorców, równie częstym powodem ograniczającym ich rozwój była niekorzystna polityka podatkowa gminy (12%). W powiecie radzyńskim nie ma bezpłatnych jednostek konsultacyjnych skierowanych bezpośrednio do MSP, stąd 10% respondentów wskazało na brak punktów doradztwa. Podobnie M. Kłodziński [2004, s. 115] wskazuje na biurokrację, nieczytelność reguł podatkowych i ciągle zmieniające się przepisy komplikujące prowadzenie firm. Również badania E. Psyk-Piotrowskiej [2001, s. 111] dowodzą, iż przedsiębiorcy – bez względu na rodzaj i poziom ich wykształcenia – odczuwali trudności przy wypełnianiu formalności związanych z zakładaniem przedsiębiorstwa. Pokonywanie barier, jakie napotykają właściciele i menedżerowie małych i średnich przedsiębiorstw, staje się trudne, bowiem, ze względu na rozmiary tych firm, muszą oni posiadać wszechstronną wiedzę, która umożliwi zarządzanie przedsiębiorstwem. Wysokie koszty kursów i szkoleń sprawiają, że zwłaszcza drobne przedsiębiorstwa z uwagi na brak środków finansowych nie są w stanie współpracować z instytucjami profesjonalnymi [Niedzielski 2000, s. 103-107]. Wydaje się zatem, że punkty bezpłatnego doradztwa dla lokalnych przedsiębiorców i osób noszących się z zamiarem rozpoczęcia działalności na własny rachunek mogłyby odegrać istotną rolę w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich powiatu radzyńskiego.

Przyczynami, które podano najrzadziej, były: brak doświadczenia w prowadzeniu własnej działalności gospodarczej (4%) oraz brak odpowiednio rozwiniętej infrastruktury technicznej (4%).

Badania przeprowadzone przez M. Sosińską-Wit i K. Gałązkę [2014, s. 358] wskazują, że najważniejsze ograniczenia przedsiębiorczości w województwie lubelskim obejmowały: wysoką konkurencyjność ze strony dużych przedsiębiorstw i rynków zagranicznych, złożoność przepisów prawnych, w tym systemu podatkowego, zatary płatnicze, brak tanich źródeł finansowania działalności, a także wysokie koszty funkcjonowania. Zatem bariery zgłaszane przez badanych przedsiębiorców

z obszarów wiejskich powiatu radzyńskiego wpisują się w wyniki badań obejmujących szerszy obszar województwa lubelskiego.

O bariery rozwoju przedsiębiorczości zapytano także przedstawicieli samorządów gminnych. Byli oni zgodni co do negatywnego wpływu ograniczonych zasobów publicznych środków finansowych na rozwój przedsiębiorstw. W opinii władz wszystkich gmin wiejskich powiatu radzyńskiego jest to czynnik będący największą barierą dla podmiotów chcących rozpocząć nową działalność gospodarczą na ich terenie (rys. 4).

Rys. 4. Bariery rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich powiatu radzyńskiego w opinii samorządów lokalnych (odpowiedzi nie sumują się do 100%)

Źródło: badania własne.

W dalszej kolejności respondenci dostrzegli negatywny wpływ zawiłych i zmiennych przepisów prawa (57%). Przedstawiciele 4 badanych gmin zauważyli również problem braku dostępu do terenów pod inwestycje (57%). W powiecie radzyńskim jest bowiem coraz mniej obszarów, które samorządy gminne mogłyby zagospodarować w celach inwestycyjnych.

Według władz trzech spośród badanych gmin wiejskich istotną barierą rozwoju przedsiębiorstw z sektora MSP był brak doświadczenia ich właścicieli w prowadzeniu własnej firmy (43%). W najmniejszym stopniu przedstawiciele samorządów dostrzegli problem w pozyskiwaniu przez przedsiębiorstwa środków finansowych oferowanych przez sektor komercyjny, takich jak pożyczki bankowe (14%), a także

barierę rozwoju podmiotów w postaci braku specjalistycznych punktów doradztwa (14%).

Struktura odpowiedzi dotyczących kluczowych barier rozwoju przedsiębiorczości w opinii przedsiębiorców została porównana z wynikami uzyskanymi od samorządów gminnych (tabela 1).

Tabela 1. Bariery rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich powiatu radzyńskiego w opinii właścicieli przedsiębiorstw i samorządów lokalnych

Kategoria	Przedsiębiorstwa (n = 50)		Gminy (n = 7)	
	Liczba odpowiedzi	% wskazań	Liczba odpowiedzi	% wskazań
Długi okres oczekiwania na zapłatę	22	44	–	–
Zmienne i niezrozumiałe przepisy prawa	20	40	4	57
Ograniczony zasób środków finansowych na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej	15	30	7	100
Skomplikowane procedury administracyjne	14	28	–	–
Nieuczciwa konkurencja na rynku lokalnym	11	22	–	–
Wysokie oprocentowanie kredytów, brak dostępu do tanih kredytów	9	18	1	14
Negatywne postawy społeczne wobec lokalnych przedsiębiorców	7	14	–	–
Brak dostępu do terenów pod inwestycje	7	14	4	57
Niekorzystna polityka podatkowa gminy	6	12	–	–
Brak punktów doradztwa	5	10	1	14
Brak doświadczenia w prowadzeniu własnej działalności gospodarczej	2	4	3	43
Brak odpowiedniej infrastruktury technicznej	2	4	–	–

Odpowiedzi nie sumują się do 100%.

Źródło: badania własne.

Obie grupy respondentów były zgodne w przypadku takich barier, jak: wysokie oprocentowanie kredytów, brak dostępu do tanih kredytów (18% przedsiębiorców i 14% samorządów) oraz brak punktów doradztwa (odpowiednio 10% i 14%). Ogra-

niczony zasób środków finansowych na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej został wskazany przez co trzeciego przedsiębiorcę i przez wszystkich respondentów z urzędów gmin. 40% właścicieli przedsiębiorstw jako jedną z głównych barier rozwoju działalności gospodarczej wskazało zmienność i zawilość przepisów prawa – podobnego zdania była ponad połowa przedstawicieli władz lokalnych. Niestety, dla władz samorządowych nie były ważne takie kwestie, jak: prowadzenie odpowiedniej polityki podatkowej lub uproszczenie procedur administracyjnych. Oprócz wcześniej wymienionych, władze lokalne wśród głównych barier rozwoju przedsiębiorczości wskazywały na brak doświadczenia w prowadzeniu działalności gospodarczej oraz na brak terenów inwestycyjnych. Nie zauważały natomiast podkreślanych przez przedsiębiorców problemów wynikających z negatywnych postaw społecznych i nieuczciwej konkurencji na rynku lokalnym. Może to wynikać z braku doświadczenia w prowadzeniu przez władze gminy prywatnych przedsiębiorstw, przez co respondenci z tej grupy nie są w stanie określić barier wynikających ze specyfiki działalności firmy, kluczowych z punktu widzenia przedsiębiorców czynników.

4. Podsumowanie

Istotnym elementem, mającym wpływ na rozwój przedsiębiorczości, są także czynniki infrastrukturalne (w badaniu wskazane na ostatnim miejscu), takie jak jakość oraz gęstość dróg, sieć wodociągowa i kanalizacyjna. Powiat radzyński znajduje się poza strategicznymi szlakami komunikacyjnymi, a drogi powiatowe są w złym stanie technicznym. Na jego terenie realizowane są jednak liczne inwestycje drogowe, wpływające na rozbudowę infrastruktury komunikacyjnej. Charakteryzowany obszar cechuje stały wzrost wskaźnika gęstości dróg gminnych i powiatowych o nawierzchni twardej, czyli długości dróg na 100 km². W analizowanych latach gęstość dróg o nawierzchni twardej zwiększyła się o 26 pkt proc. Oprócz tego inwestycje w obszarze infrastruktury wodno-ściekowej na obszarach wiejskich skutkowały wzrostem długości sieci wodociągowej o 16 pkt proc. Bardzo duża dynamika zmian charakteryzowała również sieć kanalizacyjną, której długość w analizowanym okresie w gminach wiejskich zwiększyła się o 186 pkt proc., czyli średnio aż o 14 pkt proc. rocznie. Na skutek działań modernizacyjnych zwiększył się wskaźnik udziału ludności korzystającej z instalacji wodociągowej, kanalizacyjnej, jak również gazociągowej w ogólnej liczbie mieszkańców obszarów wiejskich oraz w skali całego powiatu.

Według właścicieli badanych podmiotów gospodarczych, jednym z głównych czynników hamujących rozwój przedsiębiorstw był długi okres oczekiwania na zapłatę, stanowiący jedną z głównych barier szczególnie odczuwanych przez mikroprzedsiębiorstwa. Jako kolejne istotne bariery rozwoju wskazano zmienne i niezrozumiałe przepisy prawne oraz ograniczone zasoby środków finansowych na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej. Przedstawiciele samorządów lokalnych

w największym stopniu wskazali na negatywny wpływ ograniczonych zasobów publicznych środków finansowych na rozwój przedsiębiorstw. Jednym z kluczowych czynników hamujących rozwój przedsiębiorczości w opinii władz samorządowych były także zawile i zmienne przepisy prawa oraz brak dostępu do terenów pod inwestycje.

O ile poprawa infrastruktury wiąże się z wydatkami z budżetu gminy (w tym na współfinansowanie projektów unijnych), a wyodrębnienie terenów pod inwestycje nie jest zawsze możliwe, o tyle organizowanie i prowadzenie punktów bezpłatnego doradztwa dla lokalnych przedsiębiorców i osób noszących się z zamiarem rozpoczęcia działalności na własny rachunek mogłyby odegrać istotną rolę w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich powiatu radzyńskiego.

Literatura

- Bielawski M., 2015, *Nieterminowe płatności – zhora polskich przedsiębiorców*, *Finanse Tak*, <http://finansetak.blog.pl/2015/07/23/nieterminowe-platnosci-zhora-polskich-przedsiębiorców> (5.05.2017).
- Codogni M., Duda J., Kudelko M., Kusa R., Peszko A., Teczek M., Waclawik Ł., 2014, *Przedsiębiorczość w warunkach gospodarki globalnej – wybrane aspekty*, Wydawnictwo AGH, Kraków.
- Czarna lista barier dla rozwoju przedsiębiorczości 2014*, PKPP Lewiatan, Warszawa.
- Entrepreneurship in the EU and beyond. Report, Flash Eurobarometer 354*, European Commission 2012.
- Fundowicz J., Łapiński K., Peterlik M., Wyżnikiewicz B., 2016, *Szara strefa w polskiej gospodarce w 2016 roku*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa.
- Kaczmarek A., Winkiel M., 2002, *Uwarunkowania innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw*, Materiały II Ogólnopolskiej Konferencji Przedsiębiorstwo u progu XXI wieku, Rzeszów.
- Kłodziński M., 2004, *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania i możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi po integracji Polski z UE*, *Więś i Rolnictwo*, nr 2(123), s. 108-118.
- Krajewski K., 1999, *Determinanty rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Wydawnictwo IPIŚ, Warszawa.
- Lisowska R., 2008, *Barriere rozwoju działalności innowacyjnej małych i średnich przedsiębiorstw na terenach wiejskich na przykładzie województwa łódzkiego*, [w:] Daszkiewicz N. (red.), *Małe i średnie przedsiębiorstwa. Szanse i zagrożenia rozwoju*, CEDEWU, Warszawa.
- Matejun M., 2003, *Barriere rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw (na przykładzie aglomeracji łódzkiej)*, [w:] Piech K., Kulikowski M. (red.), *Przedsiębiorczość: szansą na sukces rządu, gospodarki, przedsiębiorstw, społeczeństwa*, Wydawnictwo Instytut Wiedzy, Warszawa, s. 235-245.
- Niedzielski E., 2000, *Przedsiębiorczość gospodarcza i bezrobocie na obszarach wiejskich*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn.
- Psyk-Piotrowska E., 2001, *Przejawy i cechy przedsiębiorczości na obszarach popegeerowskich*, *Więś i Rolnictwo*, nr 4(113), s. 98-118.
- Sibińska A., 2001, *Zachowania marketingowe małych i średnich firm*, *Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej – Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*, nr 6, s. 57-64.
- Sosińska-Wit M., Gałązka K., 2014, *Barriere rozwoju przedsiębiorczości sektora MSP na przykładzie województwa lubelskiego*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 348, s. 349-360.

- Waniak-Michalak H., 2007, *Pozabankowe źródła finansowania małych i średnich przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Wojciuk M., Walicka M., 2011, *Otoczenie podatkowe a funkcjonowanie małych przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego – Finanse, Rynki Finansowe i Ubezpieczenia, nr 40, Szczecin, s. 149-158.
- Zuzek D., 2008, *Szanse i bariery procesów innowacyjnych w małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce*, [w:] Adamowicz M. (red.), *Innowacje i innowacyjność w sektorze agrobiznesu*, tom II – *Rodzaje innowacji*, Prace Naukowe nr 45, Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 197-206.